



Įsimylėti kalbą itališkai

Audrė GRUODYTĖ

Atvažiavusi į Pizą metams, sužinojau, jog čia yra įkurtas Baltistikos centras. Pamačiusi, kad ir Pizos universitete, kur studijuojau, dėstomas baltistikos dalykas, nusprendžiau apsilankyti paskaitoje. Dalyką dėsto italas Pietro Umberto Dini – filologas, baltistas, į italų kalbą išvertęs lietuvių ir latvių grožinės literatūros kūrinių. Žinoma, į pirmąją paskaitą, pagavusi itališką gyvenimo ritmą, pavėlavau. Kiek jaudindamasi įžengiau į nedidelę auditoriją.

Jausdamasi nepatogiai, nupėdinau atsisėsti į patį galą. Be manęs auloje – dar aštuoni studentai, pasislėpti nuo dėstytojo nepavyks. Mane pamatęs, jis maloniai pasisveikino. Pasijutau dar matomesnė, kai atsakiau į klausimą, kas yra Žemaitija (itališkai – *Samogizia*). Vyliausi, kad mano trijų žodžių sakinyš visus įtikino, jog aš italė.

Dėstytojas toliau pasakojo apie krikštą, kunigaikščius, tą mūsų vienintelį karalių, apie istorinius ir kalbinius procesus. Vienas studentas labai aršiai ir beveik teisingai atsakinėjo į visus klausimus. Šį kartą nebeturėjau noro atsakinėti už juos, panorau tik klausytis. Kitam studentui riktelėjus, kad Vytautas atsakingas už Lietuvos krikštą, šypsojau, bet ne dėl to, kad jo atsakymas neteisingas, o todėl, kad italas žino Vytautą. Per kūną pradėjo bėgioti šiurpuliukai ir nenustojo bėgioti visos paskaitos metu. Gal todėl, kad tuo metu daug galvojau apie Lietuvą, jau pusmetį nebuvo buvusi namie, o gal dėl to, jog tą savaitę visi daug kalbėjome apie Lietuvos šimtmetį. Nuostabu, kad tie faktai, kuriuos mokiausi penktoje klasėje, tie istorijos niuansai, kuriuos ir naktį prikelta išvardinčiau, yra dėstomi Pizoje aštuoniems italams.

U. Dini, prisiminęs mano aktyvų debiutą, paklausė, kokiame kurse studijuojau. Atsakiau, kad esu *Erasmus* studentė. Širdis ėmė plakti stipriau, nes žinojau, koks bus kitas klausimas. „O iš kur būsite?“ – „Iš Lietuvos“, – atsakiau.

Visi studentai atsisuko į mane lyg būčiau atgijęs istorijos puslapis. Galbūt panašiai ir yra? Toliau dėstytojas su manimi kalbėjo tik lietuviškai. Studentai klausėsi ištempę ausis. Antroje paskaitos dalyje buvo dėstoma kalba ir gramatika, P. U.

Dini vis įtraukdavo į diskusiją ir mane. Keista, kai kurių lietuviškų žodžių nežinojau.

Dėstytojas pabrėžė lietuvių kalbos archajiškumą, dėl kurio ji yra unikali lingvistiniame pasaulyje. Viena iš archajiškumo priežasčių yra ta, jog lietuvių kalba, priešingai nei, pavyzdžiui, romanų kalbos, vystosi žymiai lėčiau.

Po paskaitos su dėstytoju paspaudėme vienas kitam rankas ir jis užsiminė, kad vyksta į Lietuvos ambasadą Romoje paminėti Lietuvos šimtmečio. Manęs tuščiomis nepaleido, įteikė plakatą su skelbimu, ant kurio buvo parašyta: Šiaurės Jeruzalė. Retai taip būna po paskaitų, bet po P. U. Dini paskaitos šypsojasi visą dieną. Pagalvojau, kad tikrai buvo labai keista būnant Italijoje mąstyti ir kalbėti lietuviškai. O dar keisčiau, kad svetimšaliai kartais mūsų kalbą vertina labiau nei mes patys.

Vėliau pasikalbėjau su vienu baltistikos paskaitos lankytoju: filologijos studentas, matematinio mąstymo, sakė, domisi duomenų analize. Lietuvių kalba susidomėjęs dėl indoeuropiečių kalbų rekonstrukcijos ir ypatingos baltų kalbų kilmės, pamilęs dėl archajiškų bruožų ir unikalios akcentų sistemos. Kaip vieną iš esminių faktorių studentas minėjo ir profesoriaus P. U. Dini meistriškumą dėstant.

Prisiminiau kitų paskaitų metu pastebėtą paralelę: turėdami Italiją, italai ilgą laiką neturėjo italų, o mes, turėdami lietuvių, ilgai neturėjom Lietuvos. Ir kaip situacija atrodo šiandien? Didelis skirtumas, kurį pastebėjo italas studentas, buvo tas, kad šių dienų Italija yra žymiai stipriau amerikonuota nei šių dienų Lietuva. Hipsteriškas jaunimėlis Lietuvoje ir Italijoje skiriasi nedaug, ir dažniausiai ši žmonių grupė mėgsta įterpti angliškų žodžius, tik italams gal kiek sunkiau sekasi kalbėti angliškai, tad prie krūvos dialektų, bendrinės italų kalbos prisideda dar ir angliškas hipsterių žargonas.

Pasak studento, lietuvių kalboje galima aptikti labai naudingos ir įdomios informacijos apie mūsų (italų ir lietuvių) bendrą lingvistinių protėvių gyvenimą ir kultūrą. Pats gražiausias komentaras buvo, kad jo mėgstamiausias dalykas, kalbant apie Lietuvą, vis dėlto yra patys lietuviai. Neneigsiu, kiek sutrikau. Jaunasis lingvistas patikino manęs, jog sunku sutikti nemalonų lietuvių. Vis dar sutrikusi, jo akimis pabandžiau pamatyti Lietuvą – tą, kurios labai pasiilgau, o ne tą, iš kurios išvažiavau.



Pastebėjimas: italams, ką nors žinantiems apie Lietuvą, Vytautas Didysis yra roko žvaigždė. Mano kalbintam studentui pats įdomiausias istorinis laikotarpis – tai Vytauto gyvenimas. Tik jam sunkiai sekasi ištarti bet kokią kitą lietuvišką žodį, išskyrus *Vytautas*. „Tai viena pagrindinių problemų – lietuviškų žodžių tartis“, – liūdi studentas, nes turi stipriai susikaupti, norėdamas ištarti jam gražiausią lietuvišką žodį: *aušrinė*.

Po aštuonių mėnesių buvimo Italijoje pradėjau ilgėtis Lietuvos – ne kaip namų, bet kaip koncepto. Kai susitikau pasikalbėti su P. U. Dini, Italiją kankino blogi orai. Italų supratimu, dvidešimt laipsnių šilumos ir apsiniaukęs dangus – blogas oras. Italija tuo metu atrodė lietuviškai ir sėdėdama dėstytojo kabinete, mums besišnekučiuojant lietuviškai, pradėjau jaustis lyg namie.



Buvo labai keista, kad šis žmogus ne lietuvis, bet neturiu jam aiškinti geografinės Lietuvos padėties ar ribų, pasakyti, kaip vadinasi sostinė, priminti, jog nekalbu rusiškai... Atvykus į Pizą, tai teko daryti visą pusmetį. P. U. Dini visa tai žinojo ir, be abejonės, italams būtų viską išdėstęs geriau nei aš. Labai žavus buvo prisipažinimas, kad jį įkvepia tai, jog tokia geografiniu atžvilgiu maža šalis išlaikė savo kalbą, kultūrą ir tradicijas, nors ilgus periodus iš kitų valstybių patyrė politinį ir kultūrinį engimą. Abu sutarėme, kokią didelę reikšmę turi kalbinė vienybė, net jei politinė vienybė yra silpna.

„Kas skatina italus domėtis Lietuva ir lietuvių kalba?“ – „Lyginamoji kalbotyra.“ Neneigsiu, tikėjausi kiek romantiškesnio atsakymo, bet P. U. Dini buvo konkretus. O vienas reikšmingiausių jo darbų – tai „L'anello baltico“, knyga, kurią dėstytojas išleido nepriklausomybės laikotarpiu, siekdamas supažindinti italus su Lietuva, nes jokių kitų informacijos šaltinių nebuvo.

Pradėjome šnekėti apie sovietinį laikotarpį. 1983 m. dvidešimčiai žmonių iš Italijos buvo suteikta galimybė nuvykti stažuotei į Sovietų Sąjungą, taip pat ir Lietuvą. Keliauti buvo galima 28 km. atstumu nuo miesto ir tik su palydovu. Dėstytojas prisimena, kaip italas smuikininkas neišlaikė ir po mėnesio Leningrade (dabartiniame Sankt Peterburge) pasiprašė namo. Viešint Lietuvoje buvo neaišku, ar kada pavyks į šią šalį grįžti. Tačiau pavyko – atėjo nepriklausomybė.



Giedrės Zubrickytės nuotr.

Paskui buvo parašyta knyga apie baltų kultūrą, įsteigtas Baltistikos centras Pizoje. Tai sąlygojo noras išsaugoti šią unikalią kalbą, kurią dėstytojas prilygino senovės šumerų, graikų ir lotynų kalboms, supažindinti pasaulį su Lietuva. „Tokį projektą įgyvendinti buvo nelengva, tačiau kai sutampa tai, ką privalai daryti, su tuo, ką nori daryti, belieka tik nenuleisti rankų, – pasakojo P. U. Dini. – Jaučiau moralinę atsakomybę viską kontekstualizuoti ir istorizuoti.“ Kaip savo ir kitų baltistikos mokslininkų pergalę dėstytojas įvardino tai, jog šiandien italai žino, kad yra Lietuva.

„Dažnai žmonės suvokia kalbą kaip kažkokį atskirą darinį, bet mes pamirštame, jog kalba yra žmonės, – priminė dėstytojas. – Prūsų ar šumerų kalbų nebėra, nes jomis kalbėję žmonės išnyko. O lietuviai susibūrė ir išliko kaip bendruomenė. Ir šiandien šios bendruomenės kultūrą puoselėja ne tik jos nariai.“

Dabartinė baimė ir problema, pasak P. U. Dini, slypi filosofiniame klausime: o kas bus po manęs? Dėstytoją neramina, kad jo darbai ir projektai neturi įpėdinio. Po švietimo reformos Italijoje studijų programos buvo sutrumpintos vieneriais metais, dėl to studentai, baigiantys kursą, turi mažiau žinių. Prieš reformą studentų nebuvo daug, tačiau visi buvo labai motyvuoti. Šiuo metu yra keturios–šešios vietos humanitarinių mokslų doktorantūros studijoms, nežinia, kada vieta bus suteikiama baltistams. Sumažintos lėšos neleidžia išsiųsti studentų stažuotis į Lietuvą.

Kaip Lietuvoje, taip ir Italijoje didelis palaikymas ir pergalė yra ne tai, kad valstybė skiria didelę paramą, bet kad ji apskritai remia. Didžiausias Lietuvos ir Italijos akademinių pasaulių skirtumas, pasak profesoriaus, matomas ne iš kolegų, bet iš studentų paruošimo: lietuviai gauna prastesnį istorinį išsilavinimą, virš visko iškeliamas pritaikomumo aspektas. Tačiau dėstytojas nepraranda optimizmo.

Jis mandagiai paklausė, ar gali užsirūkyti pypkę, ir nežinau, ar dėl lietaus už lango, ar dėl pypkės dūmo, bet mūsų pokalbis pakrypo filosofine linkme. Šį kartą dėstytojas uždavė klausimą man: ar aš jaučiu sovietizmo padarytą įtaką? Juk man tiek pat metų, kiek dar vienai svarbiai jo knygai: „Baltų kalbos“.

Kiek sutrikusi, atsakiau nuoširdžiai. Nepaisant to, jog atstovauju nepriklausomybės kartai, gimusiai pirmuoju laisvės dešimtmečiu, randai yra, jie matomi ir atpažįstami. Dėstytojas susimąstė. Pasak jo, tai ir yra didžiausias Italijos ir Lietuvos skirtumas – vis dar egzistuojančios sovietizmo atliekos. „O kaip dėl panašumų? Juk lietuviai yra šiaurės pietiečiai, tam tikrą dozę pietietiškumo turi tiek italai, tiek lietuviai. Taip pat mūsų bendra išpažįstama religija, pamažu tampanti *nereligija*. Lietuva buvo paskutinis pagoniškas kraštas Europoje, panašu, kad bus ir paskutinis krikščioniškas, *bet ar tai taip svarbu?*“ – pasakė jis, ir abu susimąstė. Po pauzės kalbėjome apie susižavėjimą savo dalyku, ir ar įmanoma po dešimtmečių vis dar mėgautis savo darbu. Dėstytojas prilygino tai įsimylėjimui, kuris tebelieka ir tęsiasi: „Kaip nuostabu yra įsikūnyti ir egzistuoti kita kalba, kaip unikalų matyti pasaulį per kitos kalbos prizmę, ir dar tokią archajišką, kaip lietuvių. Įsikūnijimo lietuvių kalba procesas tęsis ilgiau nei gyvenimas – aš baigsiuosi anksčiau nei procesas.“

1984 m. P. U. Dini nežinojo, ar grįš į Lietuvą, ir tai padėjo įsimylėjimo procesui, o jau 1985 m. grįžo į Vilnių sudalyvauti Baltistikos kongrese. Parvykus iš Lietuvos, jį susirado Romos Lietuvių Bendruomenė, kurios branduolį tuo metu sudarė kunigai. Su vienu iš jų, VLIK'o nariu kunigu Vincu Vincevičiumi, dėstytojas bendravo laiškais ir pradėjo rengti projektą, susijusį su Lietuvos kultūros įamžinimu Italijoje, planus.

Dėstytojo nuomone, egzistuoja paradoksas: kita kalba kalbantis žmogus, nepaisydamas to, jog negali savęs išreikšti taip gerai, kaip gimtąja, yra laisvesnis. Lietuvių kalbos, kaip ir žmogaus, įsimylėjimas sunkiai išreiškiamas žodžiais. Tai tiesiog jausmas, kai paprasčiausiai norisi būti šalia susižavėjimo objekto.

Dėstytojas tyčia nevartojo žodžio *meilė* Lietuvai, bet *įsimylėjimas*: „Šį priešdėlį „į“ reikia saugoti, nes be jo būtų nuobodu. Istorija ir nepatogios aplinkybės padėjo, kad ta „į“ nedingtu.“ – „Dar nedingo?“ – paklausiau. „Dar nedingo, pripratau prie įsimylėjimo“, – atsakė jis ir šelmiškai šypsodamas vėl prisidegė pypkę.

Straipsnis spausdintas žurnalo „Pasaulio lietuvis“ 2018 m. birželio-liepos numeryje 6-7/568.

Mielai pasidalysime žurnale skelbiamais tekstais ir nuotraukomis, tik prašome nurodyti informacijos šaltinį ir autorius.

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

